

Meester A.R.J. Bazuin
Jantje Wold-Bremer
Veenlijken bij Wijster
Jeugtherinneringen (3-1)

Schilderijen

Het artikel 'Jeugdherinneringen (deel 3-1)' begint met het drankgebruik onder de Beilers. Sterke drank werd ook geschonken bij een oud gebruik, zoals het brengen van de 'zaore paol'. Deze paol bestond uit een dorre boomstam, die aangekleed was als een pop en de vrijer voorstelde van een meisje dat in de steek was gelaten. De jeugd moest na afloop van het uitspreken van een speciaal rijm op een borrel worden getrakteerd. Eén van de huisgenoten stond al klaar met een glas en een fles met sterke drank.

Boven: De schilders Valentijn Bing en Jan Braet van Ueberfeldt legden omstreeks 1865 dit gebruik vast. (Museum Venendal, Hoogeveen)
Links: 'Vrolijk gezelschap op een terras voor een herberg.' Schilderij van Jan Steen (National Gallery of Art, Washington)

Inhoud

- II: **Schilderijen**
G.J. Dijkstra
- 1-7: **De Hervormde school Beilen, hoofdmeester A.R.J. Bazuin en het Daltononderwijs**
R. Gerding
- 8-14 **Jantje Bremer-Wold**
W. Bazuin-Brinkman
- 15-21 **Een bijzondere vondst bij Wijs-ter (deel 2)**
G.J. Dijkstra
- 22-26 **Jeugdherinneringen (deel 3-1)**
W. Bazuin-Brinkman, G.J. Dijkstra en H.J. Vos
- 27 **Jachtopziener Jan Pals**
R. Gerding en K. van der Tuuk
- 28 **Bestuursmededelingen**
Lezingen
- III **Zoas 't west hef**
W. Bazuin-Brinkman

Foto's omslag voorzijde:

Op de voorzijde van de omslag is de schoolplaat 'Een dorp in de tijd van de hunebedbouwers' van Johan Herman Isings (1884-1977) te zien.

Op het afgebeelde kaartfragment is de vindplaats van een bijl uit de Trechterbekercultuur met een pijl aangegeven. Zie hiervoor de rubriek: Zoas 't west hef. Op de drie foto's: de gevonden bijl, een klokbeke en de schedel van een persoon uit de Trechterbekercultuur.

Adressen auteurs:

- W. Bazuin-Brinkman, Volmachtenstraat 2, 9414 AL Hooghalen.
- drs. G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen.
- drs. R. Gerding, Lheebroek 29, 7991 PM Dwingeloo
- K. van der Tuuk, Phoenixstraat 11, 9418 PK Wijster
- H.J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken.

Prijs: € 4,50

Hoofd- en eindredactie

vakature - hoofdredacteur
T.L. Kroes (eindredacteur), Hijkerweg 19,
9411 LS Beilen, tel. 0593-541581.

Redactie-leden

drs. R. Gerding, Lheebroek 29, 7991 PM
Dwingeloo, tel. 0593-541844.
J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23,
9415 PG Hijken, tel. 0593-524615.
H. Martena, Schapendrift 109,
9411 BN Beilen, tel. 0593-524623.
F. Timmerman-Stevens, Smilderweg 2D,
9414 AD Hooghalen, tel. 0593-592251.

Bestuur

drs. G.J. Dijkstra (voorzitter), Pinkster-
bloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848.
W. Bazuin-Brinkman (secretaris),
Volmachtenstraat 2, 9414 AL Hooghalen,
tel. 0593-592657.
H.J. Vos (penningmeester), Oosteinde 12,
9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.
A. Zantinge (ledenadministrateur),
Westkamp 9, 9415 RC Hijken,
tel. 0593-523418.
E. Beuving, Pr. Bernhardstraat 1K,
9411 KH Beilen, tel. 0593-524382.
F. Biemold, Vonderkampen 136,
9411 RH Beilen, tel. 0593-524772.
G. Drenth-Barkhof, Dahliastraat 20,
9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.
H.L.G. Schuur, Nieuwe Es 10,
9418 PS Wijster, tel. 0593-562412.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap van de vereniging bedraagt
€ 15,-. Bankrekeningnummer: 3065.27.774
t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen. Rekening-
nummer Postbank: 3090700 t.n.v. Hist. Ver.
Gem. Beilen.

Opgave lidmaatschap en ledenadministratie:
A. Zantinge, Westkamp 9, 9415 RC Hijken,
tel. 0593-523418.

Het opzeggen van een lidmaatschap dient
SCHRIFTELIJK te geschieden bij A. Zantinge
voor 1 november. Voor alle informatie be-
treffende het tijdschrift:

A. Zantinge, Westkamp 9,
9415 RC Hijken, tel. 0593-523418.

Copyright

Het overnemen van foto's en/of artikelen
of delen daarvan is slechts toegestaan na ver-
kregen schriftelijke toestemming van de
eindredacteur.

Productie: Uitgeverij Drenthe

Druk: Fa. Kerkhove

ISSN-nummer: 1380-3301

Zo as 't west hef

Vondstmelding Hooghalen, Zwiggelterweg

Medio september 2003 meldde mevr. T. Mulder-Bazuin uit Hoog-
halen de vondst van een hamerbijl. Korte tijd later werd de bijl door
W. Bazuin-Brinkman ter determinatie gebracht bij W.A.B. van der
Sanden, provinciaal archeoloog bij het Drents Plateau.

De bijl was op 11 september 2003 tijdens het aardappelrooien gevon-
den. De vindplaats ligt ten zuiden van Hooghalen, op een akker ten
zuiden van de Zwiggelterweg even voorbij de spoorwegovergang.
De akker vertoont een wat hoger gelegen zandkop en de hamerbijl
zou naar alle waarschijnlijkheid daar zijn gevonden. Andere vondsten
werden er niet gedaan.

Het artefact is naar alle waarschijnlijkheid een halffabrikaat van een
hamerbijl van het type Emmen. Het voorwerp heeft een lengte van
13,7 cm, een hoogte die varieert van 3,7 cm (achterkant) tot 4,8 cm
(bij snede). De breedte is ruim 3,5 cm. Aan de geslepen bovenkant
is een onaf, cilindrisch gat (diam. 17 mm) aanwezig. Het hart daar-
van zit op 8 cm van de snede. De diepte reikt niet verder dan ca. 1,5
cm. Onderin, in het midden, is een kleine verheffing te zien. Aan de
ruwe onderkant van de hamerbijl is niet meer dan een begin gemaakt
met de doorboring. Met 'pecking' is een minimale 'deuk' aange-
bracht. De zijkanten van de uit amfiboliet-achtige steen vervaardigde
hamerbijl zijn grotendeels gepolijst. Het voorwerp weegt 384 g. De
snede is (oudtijds) beschadigd.

*De gevonden hamerbijl. Datering: Laat-Neolithicum, zeer waar-
schijnlijk klokbekerperiode (ca. 2200 v. Chr).*

Op de achterzijde van de omslag:

*Boven: Bijgaven uit twee vroege bekergraven, ontdekt bij de
opgraving in het Hijkerveld (1969-1974). Het waren zoge-
naamde vlakgraven: eenvoudige grafkuilen zonder heuvel.
Links de miniatuurgrafgiften uit een kindergraf; rechts de
rijke inventaris van een mannengraf.*

*Onder: De omgeving ten zuiden van de Zwiggelterweg, waar
de hamerbijl is gevonden.*

De woning van Roel Reijntjes

Ledenvergadering 2004

Op dinsdag 3 februari 2004 wordt in het Wilhelmina-Zalencentrum te Beilen de jaarlijkse ledenvergadering gehouden, aanvang 19.30 uur.

Agenda

1. Opening.
2. Vaststelling van de agenda.
3. Vaststelling notulen ledenvergadering 19 februari 2003 te Beilen.
4. Jaarverslag 2003 (bijgaand)
5. Financieel jaarverslag 2003 (ter vergadering)
6. Verslag kascommissie (M. Nicolai en A. Japenga)
7. Begroting 2004 (ter vergadering)
8. Benoeming kascommissie
9. Verkiezing bestuursleden:
Aftredend en herkiesbaar: F. Biemold en A. Zantinge. Tegenkandidaten kunnen tot een uur voor aanvang van de vergadering worden ingediend bij de secretaris.
10. Rondvraag
11. Pauze
12. Uiteenzetting/overleg over de gang van zaken rond 't Roel Reijntjes Huus.

Notulen

Notulen van de ledenvergadering van 19 februari 2003 in het Wilhelmina-Zalencentrum te Beilen, aanvang 19.30 uur.

Aanwezig: 31 leden

1. Opening

De voorzitter, drs. G. J. Dijkstra, opent de vergadering en heet iedereen welkom. De voorzitter deelt mee dat er de laatste maanden hard is gewerkt aan het vernieuwen van het tijdschrift van de Historische Vereniging Gemeente Beilen, welke in 2003 een metamorfose zal ondergaan. Het tijdschrift zal met een kleurenomslag verschijnen en ook de lay-out zal veranderen. Er zal in de te verschijnen artikelen meer structuur worden aangebracht door middel van o.a rubrieken en een verdeling met betrekking tot de buitendorpen. De eindredacteur van het tijdschrift, T.L. Kroes zal over de uitvoering en de doelstellingen aan de hand van beel-

den uitleg geven over de totstandkoming van het vernieuwde tijdschrift.

2. Vaststelling van de agenda

Deze wordt onveranderd vastgesteld.

3. Vaststelling notulen ledenvergadering 19 februari 2002 te Beilen.

De notulen worden met dank aan de secretaris, W. Bazuin-Brinkman, onveranderd goedgekeurd.

4. Jaarverslag 2002

Het jaarverslag wordt ongewijzigd goedgekeurd en vastgesteld.

5. Financieel jaarverslag 2002

Penningmeester H.J. Vos geeft een korte toelichting op het financieel jaarverslag.

6. Verslag kascommissie (A. Oosting en M. Nicolai)

M. Nicolai brengt verslag uit en adviseert de vergadering de penningmeester algehele kwijting en décharge te verlenen.

7. Begroting 2003

De begroting voor het jaar 2003/2004 wordt ongewijzigd vastgesteld en goedgekeurd.

8. Benoeming kascommissie 2004

A. Oosting is aftredend, M. Nicolai blijft in de kascommissie en A. Japenga stelt zich beschikbaar en wordt door de vergadering benoemd.

9. Verkiezing bestuursleden

Voor het afgetreden bestuurslid J. Christerus-Hofsteenge is G. Drenth-Barkhof in de plaats gekomen. Aftredend bestuurslid Elsius Beuving wordt ter vergadering herkozen.

10. Rondvraag

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt.

11. Sluiting

De voorzitter, sluit de vergadering en wenst iedereen nog veel plezier bij de presentatie van foto's uit het Beiler verleden.

Jaarverslag 2003

Activiteiten

In 2003 bestonden de activiteiten van de Historische Vereniging Gemeente Beilen uit het uitgeven van vier vernieuwde tijdschriften en het houden van verschillende lezingen en powerpoint-presentaties.

Sinds eind 2002 beschikt de vereniging over een eigen website, welke te vinden is onder:

www.historischevereniginggemeentebeilen.nl

vervolg jaarverslag

Verder hield het bestuur zich bezig met het archiveren van foto's, bewoningsgegevens en ander materiaal. Ook werden vragen van personen met betrekking tot genealogie beantwoord.

Het bestuur van de Historische Vereniging Gemeente Beilen ontving op 21 juni 2003 een schrijven van notaris mr. G. Lindeyer, dat de op 19 april 2003 overleden Roel Reijntjes de vereniging een legaat uit zijn erfenis had nagelaten, namelijk zijn behuizing Kruisstraat 3 te Beilen. Op 2 juli 2003 heeft het bestuur in een vergadering besloten het legaat, niet vrij van successierechten en kosten, te accepteren. In de daarop volgende maanden is er door het bestuur een beleidsnotitie gemaakt over de mogelijke bestemming van 't Roel Reijntjes Huus. Het bestuur heeft zich daarbij mede laten leiden door de algemene opvatting tijdens de ledenbijeenkomst op 11 september 2003 om te werken aan de realisatie van een Roel Reijntjes Huus. Op woensdag 12 november heeft de notariële overdracht plaatsgevonden. Eind november is bekend geworden welk deel van de kunstcollectie, waaronder schilderijen van L.A. Roessingh en R. Dozy, door het gemeentebestuur Midden Drenthe wordt overgenomen van de erfgenaam Stichting het Drentse Boek te Zuidwolde. De Historische Vereniging heeft het initiatief genomen om de collectie voor de gemeente te behouden.

Foto's met details van de woning van Roel Reijntjes

vervolg jaarverslag

Een werkgroep over Beilers in Nederlands-Indië in de periode 1945-1950 is inmiddels van start gegaan. Het ligt in de bedoeling de verhalen van een aantal Indië-gangers te bundelen tot een boek. Doordat het bestuur van de Historische Vereniging het druk heeft met de plannen rond 't Roel Reijntjes Huus, is de uitgave over Indiëgangers enigszins vertraagd.

Aantal leden

Het aantal leden was in november 2003: 1.575.

Redactiecommissie

De redactiecommissie van het Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen bestond in 2003 uit: T.L. Kroes, eindredacteur
drs. R. Gerding,
J. Hoogeveen-Zuidberg,
H. Martena,
B. Oosting en
F. Timmerman-Stevens.

Bestuurssamenstelling 2003

drs. G.J. Dijkstra (voorzitter),
W. Bazuin-Brinkman (secretaris),
H.J. Vos (penningmeester),
A. Zantinge (ledenadministratie, distributie en beheer tijdschriften en boeken),
G. Drenth-Barkhof,
F. Biemold,
H.L.G. Schuur en
E. Beuving.

Jaarverslag redactie

Voorafgaand aan de 15de jaargang is besloten een redactiebeleid te ontwikkelen, dat is gericht op een spreiding van artikelen naar perioden (de tijdvakken 1950-2000, 1900-1950 en voor 1900) en naar plaatsen (Beilen, gebied ten noorden van Beilen, gebied ten zuiden van Beilen).

In onderstaande tabellen worden doelstellingen en resultaten weergegeven.

Perioden	doel	pag.	resultaat	
	in %		in %	in pag.
1950-2000	25%	36	27%	39
1900-1950	50%	72	51%	74
voor 1900	25%	36	22%	31

Bij het opstellen van de doelstellingen is bewust gekozen, dat de meeste bijdragen moeten gaan over een nog herkenbaar verleden: de jeugdjaren van grootouders: 1900-1950. Een vergelijking tussen doelstellingen en resultaten laat zien, dat de gestelde doelen gerealiseerd zijn.

Plaatsen	doel	pag.	resultaat	
	in %		in %	in pag.
Beilen	55%	72	55%	79
noorden	30%	50	28%	41
zuiden	15%	22	17%	24

Bij het opstellen van de doelstellingen voor de bijdragen naar onderwerpen per plaats is gelet op het ledenaantal per plaats (Beilen ca. 63%; ten noorden ca. 23%; ten zuiden ca. 14%). Ook hier kan worden gesteld, dat de doelstellingen gerealiseerd zijn.

Ook voor het komende seizoen zal de redactie naar een goede verdeling van bijdragen 'in de tijd' en 'naar plaats' nastreven.

De woning van Roel Reijntjes

Beleidsnotitie

Het bestuur van de Historische Vereniging Gemeente Beilen heeft afgelopen najaar in een beleidsnotitie zijn voornemens ten aanzien van de bestemming van het huis c.q. de lokatie van het huis van Roel Reijntjes vastgelegd.

Belangrijk uitgangspunt van de eerste concept-beleidsnotitie (14 oktober 2003) was een renovatie van het pand. Nadat het pand in eigendom van de vereniging kwam (12 november 2003), bleek naar onze mening en naar het oordeel van een externe deskundige dat gelet op de bouwkundige staat een renovatie geen zin heeft. Het bestuur zet op dit moment dan ook in op twee mogelijke bestemmingen van de lokatie van het pand van Roel Reijntjes.

't Roel Reijntjes Werkhuus (1)

De eerste mogelijkheid een herbouw van de woning in de huidige staat of een herbouw naar de situatie van vóór de doorbraak naar het Wilhelminaplein (zie foto p. 32, *Tijdschrift HVGB*, jrg. 15, nummer 3). Hierbij zal de totaal beschikbare grond, ca. 170 m², bebouwd moeten worden, dus ook de huidige tuin en garage. Het pand zou dan een brede bestemming moeten krijgen. Wij denken dan aan een 'cultureel-historisch informatiecentrum Midden-Drenthe': 't Roel Reijntjes Werkhuus.

In het gebruik van het pand zal dan met verschillende instellingen en verenigingen moeten worden samengewerkt.

De Historische Vereniging Gemeente Beilen is weliswaar in staat om de jaarlijkse exploitatie van een dergelijk pand voor een belangrijk deel te bekostigen, maar de financiering van de bouw van een dergelijk pand kan de vereniging niet voor haar rekening nemen. Hiervoor zal financiële steun moeten komen van plaatselijke banken, instellingen en fondsen.

Een andere bestemming (2)

Mocht het niet lukken om 't Roel Reijntjes Werkhuus te realiseren, dan zal op deze plaats ongetwijfeld een nieuw pand met kantoor- of winkelruimte en/of appartementen verrijzen. In dat geval zouden we als 'huidige eigenaar' van het perceel bij de verkoop van de grond ruimte in het nieuwe pand kunnen bedingen. Het is echter onze vereniging niet te doen om het financiële gewin, maar om archief-, werk- en vergaderruimte.

De notitie

De beleidsnotitie van de vereniging is te lezen op de website van onze vereniging: www.historischevereniginggemeentebeilen.nl

Het financiële gewin (3)

Er is een derde alternatief voor onze vereniging: de mogelijkheid om het pand c.q. de grond te verkopen en de opbrengst hiervan een bepaalde bestemming te geven. Gelet op het feit dat de kosten voor het verkrijgen van het pand ruimschoots uit een eventuele verkoop van het pand kunnen worden gedekt, is er sprake van een financieel gewin.

Reacties

Leden die vragen hebben of willen reageren op onze plannen kunnen telefonisch contact opnemen met W. Bazuin-Brinkman (0593-592657), G.J. Dijkstra (0593-541848), H.L.G. Schuur (0593-562412) of per e-mail: wibabri@hetnet.nl

Structuur vereniging-bestuur

Bij het beheer van 't Roel Reijntjes Werkhuus zal de structuur van de vereniging moeten worden aangepast. Er moeten duidelijke taakomschrijvingen van de bestuursleden komen met daarnaast ondersteunende commissies voor het beheer van het pand, het archief, de bibliotheek, de fotocollectie, etc. Dit alles om met name de leden meer te activeren bij het bewaren van het cultureel-historisch erfgoed.

De Hervormde school Beilen, hoofdmeester A.R.J. Bazuin en het Daltononderwijs.

R. Gerding

Er gingen wel de nodige spanningen aan vooraf eer het schoolgebouw van de Hervormde Schoolvereniging aan de Molenstraat kon worden gerealiseerd. Toen meester Bazuin hoofd der school was, ging men over op een voor die tijd zeer moderne vorm van onderwijs. Dit artikel wil over beide onderwerpen iets vertellen.

Aan de bouw van een Hervormde school in Beilen ging een wereld van schoolstrijd in en buiten Beilen vooraf. De Hervormde school in Beilen was een bijzondere school. Dat hield en houdt in dat het bestuur niet door rijk of gemeente wordt gevormd, maar door een vereniging, waarvan de ouders lid kunnen worden, of door een stichting. Als dergelijke vormen van onderwijs aan bepaalde normen, ondermeer het hebben van voldoende leerlingen, voldoen, kunnen ze voor rijks- of gemeentesubsidie in aanmerking komen. Een en ander moet aantoonbaar worden gemaakt volgens een wettelijk voorgeschreven procedure. Deze vrijheid van onderwijs is vastgelegd in de Onderwijswet van 1917 in artikel 23.

De Molenstraat in het begin van de 20ste eeuw.

De schoolstrijd

De schoolwet van 1806 bepaalde dat voor het stichten van bijzondere scholen toestemming van de overheid nodig was. In 1848 werd in de Grondwet bepaald dat het geven van onderwijs vrij was, maar de kosten werden niet door de overheid betaald. Voorstanders van het Bijzonder onderwijs waren het daar niet mee eens. Confessioneel bijzonder onderwijs is gebonden aan een levensbeschouwelijke richting en algemeen bijzonder onderwijs werkt volgens een bepaald opvoedings- en onderwijssysteem, zoals dat van Maria Montessori en de Vrije scholen. De Schoolwet van Van der Brughen (1857) gaf wel volledige vrijheid van

onderwijs, maar niet de subsidiëring daarvan.

De strijd om gelijkschakeling van het onderwijs werd heviger toen in 1878 een schoolwet werd aangenomen, waardoor regels werden opgenomen over onder andere hygiëne, waardoor het stichten van scholen en het geven van onderwijs veel duurder werd. Maar in 1899 kwam er een verdere rechtsgelijkheid, waarin de bijzondere scholen een geringe subsidie kregen. In 1917 kwam met de Onderwijswet een volledige gelijkstelling van onderwijs. Het was het einde van de zogenaamde 'Schoolstrijd'.

De bouw van de Hervormde school Beilen

In Beilen werd een Hervormde Schoolvereniging opgericht en er moest een school gebouwd worden.

De bouw van deze school ging bepaald niet van een leien dakje. De Beiler liberalen dachten dat het opnieuw een aderlating voor de openbare lagere school zou zijn. In 1905 hadden de gereformeerden een eigen school in gebruik genomen, waarvan de kosten grotendeels door de ouders waren betaald.

Zowel binnen het College van B&W als binnen de gemeenteraad leidde de besluitvorming betreffende de bouw van een hervormde school tot spanningen. In oktober 1921 werd een eerste besluit om toestemming te verkrijgen voor de bouw dan ook niet genomen, omdat verscheidene raadsleden uit protest de vergadering verlieten. Het gevolg was dat de raadsvergadering werd beëindigd zonder stemming wegens 'onvoltalligheid' van de aanwezige leden. In maart 1922 bracht het college zijn eerste voorstel voor de

Zwarte marmeren steen

Tijdens de bouw van de school werd een zwarte marmeren steen ingemetseld met de namen van de eerste bestuursleden.

Wie weet waar die zwarte marmeren steen is gebleven?

De Hervormde school aan de Molenstraat. Vooraan staat de woning van het hoofd der school.

Het bestuur

Voorzitter was ds. P.A. Tichelaar (predikant van de Hervormde Gemeente). Hij werd opgevolgd door ds. Otto Samuel Jellema (predikant van de Hervormde Gemeente).

Secretaris van het bestuur was Albert Geertjes (winkelier en groothandel)
Lid: (later secretaris) Lammert Nijboer (kruidenier).

Bestuursleden waren onder andere Albert Zuring en Willem Bakker. Beide mannen waren landbouwer en woonden bij de Halerbrug.

Dit zijn enkele namen van bestuursleden die mij werden genoemd, maar of dit de juiste samenstelling van het bestuur is, is voor mij nog steeds een vraag. Het kan zijn dat de genoemde personen in verschillende perioden bestuurslid waren.

Het schoolgebouw aan de Molenstraat aan de achterzijde

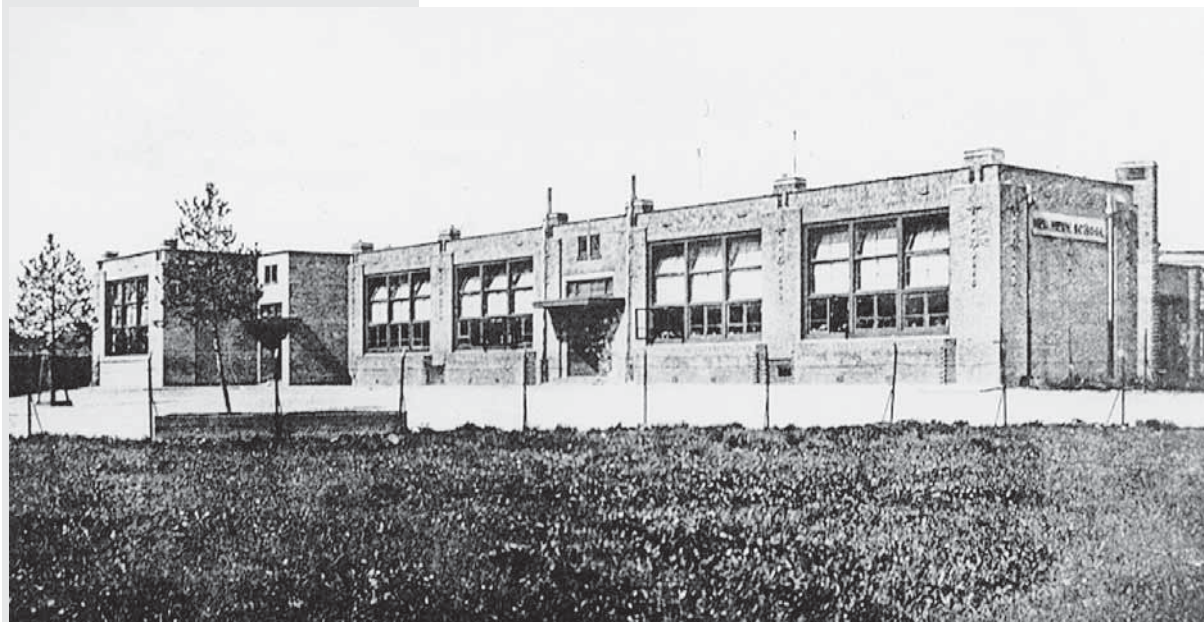
bouw van de hervormde lagere school in de raadsvergadering. Dit voorstel werd verworpen. Een week later werd een tweede plan afgewezen. Een maand later werden de plannen voor de bouw alsnog goedgekeurd en kon een lening worden verstrekt. Toen ontstond er onenigheid over de hoogte van het bedrag waarvoor gebouwd zou worden. De liberale raadsleden vonden een bedrag van f. 30.000,-- voldoende in plaats van de voorgestelde f. 40.000,--. De school zou anders in hun ogen te luxe worden.

De verantwoordelijke wethouder H. Schuring Rzn. werd gesteund door burgemeester J.C. Manssen in zijn voorstel en uiteindelijk gaf de minister van onderwijs goedkeuring voor de bouw van de school voor het bedrag van f. 40.000,--. In 1923 werd de school gebouwd op de hoek van de Prins Hendrikstraat en de Molenstraat; op de hoek stond de woning van het hoofd van de school. Eerst werden er vier lokalen gebouwd, later kwamen daar nog twee lokalen bij.

Het onderwijzend personeel

Het eerste hoofd van de school was A.R.J. Bazuin. Hij was naast zijn werk voor het Daltononderwijs ook actief in de hervormde gemeente en in het bijzonder in het jeugdwerk (leider).

Latere schoolhoofden waren ondermeer: H.S. Loran en J. Strijker. De meesters en juffen die verschillende leerlingen zich nog herinneren, zijn: de meesters Van de Most (hij was 'in de kost' bij molenaar Spruytenburg, die een molen had in de Brinkstraat (nu

achter slagerij Schipper), Haverkamp, J. Bakker en J. Dijkstra (hij had verkering met Gerda van Veen, de schoenmakersdochter) en Meesters. De onderwijzeressen Hulsbergen, Vledder, Hilberts, Visser (zij was ook handwerkjuf), Zwates en F. van der Honing (dochter of zuster van de gebr. Van der Honing van het wol-fabriekje), M. Schaefer (later gehuwd met Hupkes).

Meester Bazuin en het Daltononderwijs

Meester Bazuin had zeker voor zijn tijd heel progressieve opvattingen met betrekking tot het onderwijs. In de inleiding van het door hem geschreven boek *Daltoniseeren op de Christelijke School* vergelijkt hij een klas met een kudde waarvan de onderwijzer de herder is. Hij vraagt zich af wat de herder moet doen om zijn schaapjes te laten grazen. Net als de echte herder brengt hij ze op plekken waar het voedsel groeit. 'Als de herder schaap voor schaap in de nek zou pakken en zeggen: "Graas!", dan zal hij zijn doel niet bereiken. Ook niet als hij grashalmpjes afsnijdt en ze op lengte en malsheid een voor een aanbiedt. Wat moet de herder dan doen? Hij moet kijken waar het gras is, weten waar het gras goed is, zijn schaapjes er heen brengen en ze rustig laten grazen. Stille zijn en afwachten.' Deze parabel werd door Bazuin geciteerd uit een schrijven van de, zoals hij schrijft, 'kristelijke schoolman Drewes'. "Het kan profijtelijk zijn als de onderwijzer eens op een stoel gaat zitten en niets doet," zegt hij. "De kinderen," zegt Bazuin "moeten zonder hulp leren werken. Er komt immers altijd de tijd dat ze zonder hulp zijn. Zijn ze eenmaal van school af, dan hebben ze de kinderjuf/onderwijzer niet meer bij zich. De kinderen moeten leren 'zelfwerkzaam' te zijn. Ik ken

Vanaf links: mevr. Bazuin-Modderaar, juffrouw Miel Schaefer (later getrouwd met meester Hupkes), Meesters, zittend het hoofd der school A.R.J. Bazuin, meester J. Bakker, zittend juffrouw Frouck van der Honing. Het meisje is Lies Bazuin. Naast haar zit meester J. Dijkstra.

Meester Jetse Bakker

Over meester Jetse Bakker is vrij veel bekend, omdat zijn zoon Wim Bakker nog steeds in Beilen woont en een uitgebreid fotoarchief bezit. Jetse Bakker werd geboren op 14 mei 1905 op Terschelling. Na zijn opleiding werkte hij eerst twee maanden op Terschelling (Hoorn), daarna kreeg hij een aanstelling aan de Hervormde school in Beilen in 1928. Hij was in de kost bij Aaltje Nijboer in de Schoolstraat. In 1959 haalde hij zijn hoofdakte en later de akte handenarbeid. Meester Bakker was geen voorstander van het Daltononderwijs. In 1970 heeft hij afscheid van de school in Beilen genomen op 65-jarige leeftijd.

Een kleine anekdote: op 26 juni 2003 zat Wim Bakker met zijn vrouw in de trein van Beilen naar Groningen. Tegenover hem zat een oudere man die hem aansprak met: "Zo Wim, hoe gaat het met je? Je bent wel groot geworden. Toen je geboren werd, kreeg de klas waarin ik zat beschuit met muisjes van je vader."

Wim wist eerst niet wie de man was, maar het bleek Kasper Tijms te zijn uit Laaghalen. Deze kon zich het voorval nog herinneren, omdat beschuit met muisjes toentertijd toch wel bijzonder was. De tocht naar Groningen werd zeer geanimeerd voortgezet.

Een geësceneerde foto van een klas die onder leiding van meester Bazuin zich heeft overgegeven aan het Daltononderwijs. (1925)

geen ongelukkiger wezen dan de altijd orerende, altijd voor-
doende, altijd verklarende, altijd helpende, altijd terechtwijzende
onderwijzer." Bazuin koos voor het Daltononderwijs, omdat het
beste paste bij zijn opvattingen.

Helen Parkhurst

De grondlegster van het Daltononderwijs is Helen Parkhurst (1887-1973). Zij kreeg in 1904 een aanstelling in de Amerikaanse plaats Dalton aan een schooltje, waar zij in haar eentje les moest geven aan 40 kinderen van verschillende niveaus. Bij het klassikale systeem zouden verschillende groepen kinderen niet aan hun trekken komen. Zij doorbrak het voorgeschreven lesrooster en de leerstof en koos voor individualiserend onderwijs. Zij baseerde zich op het gedachtegoed van Maria Montessori, dat ze vooral geschikt vond tot en met het achtste levensjaar. De uitgangspunten die het Daltononderwijs kenmerken zijn het bevorderen van: de vrijheid, de zelfwerkzaamheid en de onderlinge samenwerking. Een Dalton-school schept ruimte en geeft kinderen de mogelijkheid om zelfstandig of in een groep te werken aan een van te voren afgesproken taak binnen een bepaalde tijd. Vrijheid in begrenzing dus, waarnaast er ook uren zijn voor klassikale lessen waarin de noodzakelijke instructies worden gegeven. De eerste officiële naar haar ideeën opgezette school werd in 1920 in Dalton (Massachusetts) gesticht. Zij schreef onder andere *Education on the Daltonplan* in 1922. Sindsdien spreekt men van Daltononderwijs. De onderwijzers Bazuin en Van der Most gaven elders in het land lezingen over het Daltononderwijs.

De herinneringen van twee vriendinnen

Om een beeld te krijgen van het dagelijkse leven op de Hervormde school heb ik een gesprek gevoerd met twee vriendinnen: Mien (Wilhelmina) Beugel-Thijs en Jantje (Jantien) Pol-Gerding (mijn tante, de oudste zus van mijn vader R.G.). Mien is geboren op 4 april 1922 in Terhorst en Jantje op 7 februari 1923 in Brunsting.

Mien ging op 1 mei 1928 naar school en Jantje op 1 mei 1929, ze waren toen zes jaar. Beiden wonen nu in Westerbork.

Ze vertellen: "Een schooldag begon om 9.00 uur. Elke morgen gingen we om 8.00 uur weg, want we moesten beiden een uur lopen."

Mien liep uit Terhorst met haar broer Hendrik en met nog allerlei kinderen uit de buurt naar Beilen. Jantje kwam uit Brunsting en liep met haar oudere broer Hendrik, haar neef Jan Oldenbeuving en later broer Jan en zus Hennie en meer kinderen uit Brunsting. Ze droegen klompen (met strovlechtjes voor de warmte) en een 'bultje' met brood mee, geen drinken, maar er was wel water op school. Als het 's winters koud was en het brood bevroor, dan mocht het 'bultje' achter de kachel bij de klompen hangen. Als thuis het brood op was, kregen ze een dubbeltje mee om brood te kopen bij bakker Hoekzema: drie krentenbolletjes of kantkoek.

In de klas zaten 35 à 40 kinderen. Men ging elke werkdag naar school; de zaterdag was een halve dag. Elke schooldag begon met gezamenlijk zingen, een gebed en een bijbellezing (klein stukje). Elke maandag moest een versje (psalm of gezang) worden opgezegd voor een cijfer op het rapport en dan begonnen de gewone lessen. Op woensdag hadden de meisjes een hele schooldag, want 's middags moesten zij handwerken; de jongens waren dan vrij.

De laatste schooldag

En dan kwam de laatste dag op school, meester Bazuin gaf regels mee voor het verdere leven zoals 'schone handen en goed gedrag' en verder was er het lied:

Ik voel de winden Gods.

Vandaag hijs ik het zeil.

*Gehavend is 't en zwaar van schuim,
maar ik hijs het en hoop op heil.*

Zo ongeveer luidde het. Alle kinderen kregen een getuigschrift.

Mien ging op 12-jarige leeftijd naar de openbare mulo in Beilen, samen met Anne Hartsema. Zij waren de enige twee die in dat jaar het voortgezet onderwijs bezochten. Ze gingen altijd lopend met de tas naar school. Vier jaar later, op 29 juli, deed Mien eindexamen. Het Daltononderwijs werd door beiden als zeer verrijkend ervaren.

De strijd om de leerlingen

De school had bij de opening al vrij veel leerlingen. Begin twintiger jaren moeten dat er na een optelsom van kinderen op een foto ruim 75 zijn geweest. Het was namelijk zo, dat er eerst een foto werd gemaakt van de kinderen met de achternaam beginnend met de letters A t/m L en een tweede met de letters M t/m Z. Zo kwamen broertjes en zusjes altijd bij elkaar op één foto, wat voordelig was voor de ouders. De leerlingen die de hervormde school bezochten, kwamen grotendeels van de openbare en in beperkte mate van de gereformeerde school. De concurrentie om de leerlingen heeft de verhoudingen in Beilen geen goed gedaan. Daarbij was de hervormde school nogal actief in het werven van leerlingen. Als men hoorde dat kinderen niet naar school gingen, meestal vanwege de armoede die binnen sommige gezinnen heerste, dan werden ze bezocht. Meestal bleek dat de kinderen geen klompen hadden. Daar werd dus voor gezorgd en er werd vaak ook nog spek gegeven aan de gezinnen. Dit alles werd waarschijnlijk betaald door de diaconie van de Hervormde kerk. De ouders werd dan wel duidelijk gemaakt dat hun kind(eren) nu wel verwacht werden op de hervormde school. De school had dan ook de bijnaam 'de spekschoele'.

De kinderen die de school verlieten, kregen een 'getuigschrift' mee.

Dank

Met dank aan W. Bakker, M. Beugel-Thijs, J. Pol-Gerding, J. Kuik, B. Geertjes en alle anderen die mijn telefonische vragen om hulp bij namen hebben beantwoord.

Bronnen

A.R.J. Bazuin, *Daltoniseren op de christelijke school*, Amsterdam.
G.J. Dijkstra e.a., *Gemeente Beilen, 1811 - 1997*, Beilen 1997.

Foto's

Archief Historische Vereniging Gemeente Beilen.

Klasfoto, waarschijnlijk voorjaar 1935

Achterste rij, vanaf links: Hendrik Tijms, Harm Meijering, Harm Zuring, Hendrik Eemstra, Klaas Tijms en Albert Luinge of Leunge.
Tweede rij, vanaf links: Roelie Iden, Annie Verbeek, Hennie Eemstra, Annie Brink, Jansje Booiman met broertje Albert op de arm, Dina Griemink, Sientje Griemink, Margje Griemink, Jan Gerding en Jantien Gerding.

Derde rij, vanaf links: Meester Dijkstra, Roelie Meijering, Jan Booiman, Hennie Gerding, Jantje Booiman, meester Bazuin en Annie Booiman.

Vierde rij, vanaf links: Hendrik Meijering, Job of Jacob Meijering, Alie Willems, voor haar Geert Willems en Johanna Booiman.

Onderste rij, vanaf links: Kasper Tijms, Teun Verbeek, Jan Koning die op 16-jarige leeftijd verdronk in het zwembad in Beilen, Henk Verbeek en Albert Verbeek.

Vooraan liggend: Jan Griemink.

Jantje Bremer-Wold

**Interview met mevr. Jantje Bremer-Wold,
geboren op 25 mei 1908 te Hooghalen, overleden
te Emmen op 5 maart 2003.**

W. Bazuin-Brinkman

Toen Jantien Kuiper verkering had met Hendrik Wold, wilde zij aanvankelijk niet met hem trouwen, omdat ze zo slechthorend was. Zij wilde eerst zeker weten of hier iets aan te doen was. Daarvoor bezocht zij de specialist in Groningen. Toen zij wist, dat het met haar gehoor aardig goed zou komen, trouwde zij op 27-jarige leeftijd met Hendrik Wold.

Jantje Bremer-Wold

Jantje Bremer-Wold is geboren in Hooghalen en is een dochter van Hendrik Wold (geboren op 15 september 1864 te Ide en overleden op 22 januari 1939) en Jantien Kuiper (geboren op 9 januari 1870 te Vries en overleden op 11 juli 1967 te Coevorden). Hendrik Wold trouwde op 29 mei 1897 met Jantien Kuiper.

Gezin Hendrik Wold omstreeks 1906.

Vanaf links: Jan Wold (verdronken in het Oranjekanaal), moeder Jantien Kuiper, op schoot Henderkien Wold (voor 1940 vertrokken naar Curaçao), vader Hendrik Wold, Jantinus Wold (kruidenier in Hooghalen), Albert Wold (smid in Ekehaar).

(Foto mevr. J. Bremer-Wold)

Hendrik Wold en Jantien Wold-Kuiper

Jantien Wold-Kuiper

Familiefoto van Hendrik Eleveld (rechts op de stoel). Verder staan op de foto, vanaf links: Fennie Eleveld, echtgenote Jantje Wilms, Rieks Eleveld, Aaltje Eleveld en Dinie Eleveld. Fennie en Dinie waren een tweeling.

Het gezin Wold kreeg in zeventien jaar tijd zeven kinderen. De oudste zoon, Albert, geboren op 24 oktober 1898, werd smid in Ekehaar. Zoon Jan, geboren op 3 april 1900, overleed op 9 november 1926 ten gevolge van een ongeval. Hij was elektriciën en fietste altijd met een karretje met gereedschap achter zijn fiets. Toen hij eens langs het Oranjekanaal bezig was met het klaarzetten van spullen viel hij plotseling in het Oranjekanaal en verdronk.

De derde zoon, Jantienus, werd op 27 februari 1902 geboren. Op 27 februari 1905 werd de eerste dochter, Henderkien, geboren. Daarna werd op 25 mei 1908 Jantje geboren; op 5 juli 1913 werd Anna geboren en op 12 december 1915 Jantina. Zij overleed in 1932 ten gevolge van een ernstige ziekte.

Smidsknecht

Hendrik Wold hield niet van het boerenwerk, alhoewel zijn vader landbouwer was. Hendrik werd smidsknecht bij smid Staal in Vries.

In Hooghalen hadden boeren, onder andere Hendrik Eleveld te horen gekregen dat Hendrik Wold graag smid wilde worden. Er was in Hooghalen nog geen smederij en men wilde een smid aantrekken om voor de boeren allerlei reparaties te verrichten. Er moest een huis en smederij worden gebouwd en dat kostte veel geld. Boeren van de boermarke brachten een bezoek aan Hendrik Wold en beloofden te zullen helpen bij de bouw van een smederij. Op 2 juni 1897, twee maanden na de trouwdag van Hendrik Wold en Jantien Kuiper, werd er in Hooghalen aan de Hoofdstraat van Lucas Mulder voor een bedrag van f. 150,-- grond aangekocht, zijnde sectie C nr.1425, groot zevenenzeventig are.

Op dit perceel werd een huis met smederij gebouwd, welke de toepasselijke naam 'De Zweetdruppel' kreeg. Deze naam was bedacht door smidsknecht Arend Drent.

Smid

Hendrik Wold vroeg zich ondertussen wel af of hij wel een goed bestaan zou kunnen hebben als smid en daarom hield hij er naast de smederij een boerderij op na met ongeveer zes koeien, enkele varkens en kippen. Hij had voor de verzorging van de boerderij een arbeider in dienst, want daarvoor had hij als smid geen tijd en zoals eerder vermeld ook niet veel zin in.

Om aan extra inkomsten te komen had Wold ook een rosmolen die hij aan de boeren verhuurde. De arbeiders Gerrit en Martinus Wiggerink of Egbert Oosting, zij woonden tussen Hooghalen en Beilen, gingen met de rosmolen naar de boeren om te voorkomen dat er schade aan de molen zou ontstaan door ondeskundig gebruik. Ook verkocht smid Wold onder andere klompen en landbouwwerktuigen op bestelling.

Jantje Bremer-Wold vertelde, dat zij met haar broers en zusters in hun jeugd jaren om de beurt tussen de middag in het klompenhok er voor moesten zorgen dat kinderen uit Laaghalerveen die tussen de middag niet naar huis gingen en dan regelmatig klompen kwamen passen, de touwtjes waarmee de paren aan elkaar zaten niet los maakten. Het was namelijk een heel gedoe om de klompen die een paar vormden weer bij elkaar te zoeken.

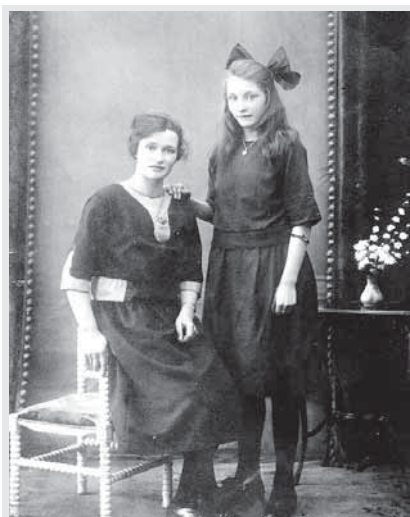
Smederij Wold, 'De Zweetdruppel'.

Vanaf links: Fennie Mulder, Derk Talens Wzn., met fietsje Jan Wold, Hendrik Wold, Roelofje Wold, Hans Seubring op de motorfiets, Jantinus Wold, arbeider Martinus Wiggerink, knecht Gerrit Beukman en Otte Eleveld.

Nieuwe kappen

Er werden in die tijd voor 5 cent ook vaak nieuwe kappen op de klompen gezet met behulp van een ijzeren bandje. Er werd door de klanten eigenlijk nooit direct betaald. Ze kregen één keer per jaar een rekening. Meestal viel die rekening, volgens velen, dan niet mee.

Rechts Jantje Wold, links haar oudere zuster Henderkien die samen met haar man voor 1940 naar Curaçao emigreerde.

Stelmakerij 'De Eikel' van Hendrikus Jansen.

Vanaf links: Hendrikus Jansen met op de arm Geesje, Reina Jansen-Slinger met voor haar op de driewieler Berend. Rechts Hendrikus en Geertje zit op het hek (Zie ook Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen, jaargang 13, nummer 3, september 2001, 5.)

In het begin van de smederij had het gezin Wold het vaak erg moeilijk om financieel het hoofd boven water te houden. De boeren uit Hooghalen en omstreken moesten er voor zorgen, dat de smid werk kreeg. Als het dan eens even moeilijk was, werd er een enkele keer door Wold geld geleend van boeren die ervoor gezorgd hadden dat er een smid in Hooghalen kwam; er waren immers nog geen banken. Later ging het financieel veel beter.

“Mijn moeder hielp in het begin dan ook vaak mee. Als er boeren kwamen met karrenwielen en de ijzeren band er om moest, dan moest ze helpen met vasthouden, want dat kon mijn vader niet alleen. Mijn vader had later toen het met de smederij beter ging meer geld en leende dan zelf geld aan personen die hadden ingezet op een stuk land, kwartiesvinders noemden we die inzettters, en aan het stuk land bleven hangen en er op dat moment het geld nog niet voor hadden.”

Stelmaker

In Hooghalen had men enige tijd later, omstreeks 1922-1923, ook behoefte aan een stelmaker. Hendrik Wold heeft toen samen met Lubertus Wiggerink uit Laaghalen contact gezocht met stelmaker Hendrikus (Hein) Jansen uit Rolde. Men had vernomen, dat Jansen ook graag een eigen bedrijf wilde beginnen. Wold en Wiggerink hebben er voor gezorgd, dat hij in Hooghalen kon gaan werken. Buurvrouw Jantien Niemeijer kwam met het voorstel, dat Jansen gebruik kon maken van een kamer en een gedeelte van haar schuur. Haar boerderij kon dan gebruikt worden als werkplaats. Jantien Niemeijer wilde de boerderij toch niet verder uitbreiden. Jantinus Wold, een zoon van Hendrik, is daarop met Jansen naar de boerenleenbank in Beilen gegaan om voor Jansen geld te lenen om de stelmakerij te kunnen beginnen, want hij bezat niets. Schierbeek de kassier van de boerenleenbank leende Jansen geld om zijn bedrijf te kunnen starten.

Door gezinsuitbreiding werd het bij Niemeijer echter al snel te klein in de kamer voor het gezin Jansen. Er moest een nieuw huis komen voor de stelmaker en Hendrik Wold nam met Lubertus Wiggerink uit Laaghalen het besluit een huis voor Jansen aan de Hoofdstraat te bouwen. Het bedrijf liep niet zo goed en de boeren klaagden nogal over de stelmaker. De stelmaker had het niet zo breed. Hendrik Wold is er vaak geld bij ingeschoten, want hij leverde ook vaak artikelen op de pof aan stelmaker Jansen. Wiggerink had financieel minder problemen.

Aardappelen

“Achter het huis, op het land dat tot aan het spoor liep, verbouwde mijn vader aardappelen. Familie Ebeltjes van Laaghaler-

Het voormalige huis van stelmaker Jansen, nu cafetaria Boszicht.

veen, die het niet erg breed had, kwam om de aardappelen te rooien en voor die diensten hielp mijn vader hen weer met het maken van de fietsen voor de kinderen. Zo hielp men elkaar, het ging allemaal in gemoedelijkheid.

Mijn vader zou mij opgeven voor de HBS, toen Schierbeek van de Boerenleenbank hem vroeg of ik niet bij hem op kantoor wilde komen werken. Een mooi handschrift was in die tijd belangrijk, en mooi schrijven kon ik aardig. Toch kwam ik niet op de bank, want intussen was er een zekere Vos overleden en zijn vrouw bleef zitten met een paar kinderen. Een van die kinderen van Vos is voor zo ver ik weet toen bij de bank komen werken.

Job Kuiper was postkantoorhouder in het huis van zijn vader Geert Kuiper, waar nu kapper Bazuin aan de Hoofdstraat zit. Wanneer Job Kuiper en meester Klaasens een eindje gingen wandelen werd mij altijd gevraagd op het postkantoor te passen. Ik

Winkeltje

Wold had achter in het huis een winkeltje, waar van alles werd verkocht: schoenen, fietsen en allerlei huishoudelijke artikelen, zoals pannen en potten. Ook verkocht hij metalen dopjes om de vingers te beschermen tijdens het aardappelen-rooien. Enige tijd later is het winkeltje voor in het huis gekomen, omdat dat beter zou verkopen. Dat bleek toch niet zo'n succes, want de spullen werden aangetast door de damp die uit de smederij vrijkwam. Nog later is het winkeltje naar de straatkant verhuisd, daar werden toen meer luxere artikelen verkocht.

Voor- en zijaanzicht van het huis van Geert Kuiper, waar de familie H. Wold heeft gewoond.

Verantwoording foto's:

Familie Wold en Historische Vereniging Gemeente Beilen

Familie Kuiper voor de ingang van het logement van Geert Kuiper, nu restaurant Napoleon. Vanaf links: Marchje Eleveld-Kuiper, Geert Kuiper, Aaltje Kuiper en Job Kuiper.

Telefoneren

Mevrouw Doek kwam regelmatig lopend uit Laaghalerveen naar het postkantoor om even met haar zoon te kunnen bellen. Hij volgde een opleiding in Zutphen en dan kon ze vernemen hoe het met hem ging. Ze zat namelijk nogal erg over hem in. Ze bracht dan als dank voor het bellen vaak een cadeautje mee, zoals bijvoorbeeld een flesje eau de cologne. Ik had haar een kopje koffie moeten aanbieden. Ook moest ik de dokter regelmatig bellen. Er waren toen van die telefoonkastjes waarop je een nummer kon zien als er gebeld werd. Dan kon ik zien wie er belde. Men vroeg mij om een of ander nummer aan te vragen. Ik werd door de telefooncentrale teruggebeld en moest dan degene die gebeld had terugbellen en verbinding maken. Het was een omslachtig gedoe. Wel hoorde ik zo nogal eens wat. Om deze en andere redenen van privacy moest ik de eed afleggen. Dat betekende dat ik niet zou spreken over zaken die ik gehoord had. Ik was van huis uit al gewend aan geheimhouding, want wij mochten van mijn vader niet spreken over bepaalde zaken.

was toen echter nog niet oud genoeg om de eed af te leggen, ik denk dat ik een jaar of 15 was. Zo ben ik enige tijd later toch in dat werk gerold. Job Kuiper vertrok naar Glimmen om daar kantoorhouder te worden. Mijn ouders zijn toen in het huis van Geert Kuiper en Marchje Eleveld, de vader en moeder van Job Kuiper komen wonen. Het kantoor in Hooghalen is eerst nog een tijdje 'bemand' geweest door Margreet Mijnheer en Jannes Beugel. Na Jannes Beugel ben ik gekomen, ik was ongeveer zestien jaar. Ik kon goed schrijven, omdat ik altijd de rekeningen voor vader schreef en ik kende de mensen in Hooghalen allemaal goed door de smederij en de winkel. Ik moest op het postkantoor allerlei voorkomende handelingen verrichten, vaak ten dienste van de mensen. Wolter Dolfing was secretaris van de boermarke en kreeg regelmatig voor een landbouwonderzoek kistjes met lijsten uit Wageningen, die ingevuld moesten worden. Ik hielp hem daar dan mee, omdat hij dat zelf niet zo goed kon. Ook moest ik regelmatig voor boeren de veearts bellen en dan vroeg ik b.v., "Wat moet ik dan zeggen?" "Zeg maar dat de koo 't lief oet hef." Ik wilde dat meestal wat netter formuleren.

Ik ben ook nog een tijdje als vervanger werkzaam geweest op de postkantoren van Westerbork en Eext. Ik heb tot mijn 21ste jaar verder op het kantoor in Hooghalen gewerkt. Op die leeftijd ben ik getrouwd (22 november 1929) met Jacob Bremer bij wie ik altijd op school heb gezeten. Jacob Bremer, zoon van Jacob Bremer en Hillegien van der Berg, woonden in een spoorwachterspost tussen Hooghalen en Beilen. Bremer werkte bij het spoor.

Verhuizing

Omstreeks 1931 zijn mijn ouders verhuisd naar een nieuw huis

naast de oude smederij dat in 1928 in het bezit was van R.S. Stokvis, een industrieel o.a. van de Erres radio's. In het huis was tot voor kort de antiekwinkel van Dijkstra gevestigd.

Ook het postkantoor is mee verhuisd naar het huis naast de smederij. Jantina Wold, de jongste zus van Jantje en ook zus Anna hebben het postkantoor beheerd. Daarna is het postkantoor naar het huis van Jantinus Wold, een zoon van Hendrik, overgeplaatst. Deze Jantinus dreef een kruidenierszaak tegenover de openbare lagere school aan de Hoofdstraat. Eind dertiger jaren is het postkantoor verhuisd naar de bakkerij annex kruidenierswinkel van M.G. Walles aan de Hoofdstraat. Walles' vrouw, Geesje Timmerman, was toen de bureauhoudster en Geesje Hidding was haar hulp. Omstreeks 1949 heeft Hendrik Talens het postagentschap overgenomen van Geesje Walles-Timmerman, na eerst nog een periode kantoor te hebben gehouden in het huis van kapper Bazuin, het voormalige huis van Geert Kuiper en het eerste postkantoor dat Hooghalen heeft gekend. Op 15 mei 1949 was het nieuwe huis en postkantoor van Talens gereed, rechts naast het huis van kapper Bazuin.

Hendrik Talens heeft tot 1968 het postkantoor bemand. Daarna hebben er nog verscheidene mensen kantoor gehouden o.a. Theo Korporaal, die ook postmeester was in Kamp Schattenberg. Van 30 november 1992 tot 1 november 2001 heeft Siem Schreur in een keet naast zijn bedrijf het postkantoor voortgezet. De handelingen die de Hooghalers anno 2003 op het postkantoor, welke nu is gevestigd in de supermarkt (E-markt) van de Gebr. Hoogveen aan de Hoofdstraat, kunnen verrichten, zijn inmiddels erg beperkt.

Familie J. Bremer-Wold

Foto onder: Het meest rechtse huis was het postkantoor van Hendrik Talens. Talens staat voor het huis. Het huis er naast is het pand van kapper Bazuin, waar het postkantoor begon.

Een bijzondere vondst bij Wijster (deel 2)

G.J. Dijkstra

In het vorig nummer werd de vondst van een viertal veenlijken bij Wijster beschreven.¹⁾ Hier volgt het tweede deel.

Noten

- 1) G.J. Dijkstra, 'Een bijzondere vondst bij Wijster (deel 1)', in: *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, 2003 (15 - 4), 18-24).
- 2) J.G.C. Joosting, 'Lijkenvondst te Wijster', in: *Bijdragen tot de kennis van de provincie en omgelegen streken II*, 1902, 115-116. S.Y. Comis, 'Zestiende-eeuwse wollen en leren

In het gebied waar de lijken zijn gevonden heeft Het Drents Landschap een wandelroute uitgezet, die op deze kaart staat aangegeven. Met de Romeinse cijfers I en II worden de mogelijke vindplaatsen aangeduid: I: de vindplaats volgens archeologen; II: de vindplaats volgens een onderwijzer uit Wijster.

De ligging

In 1902 ging Joosting op basis van 'horen zeggen' nader in op de ligging van de verschillende lijken. Het bovenste lijk zou in zittende houding zijn aangetroffen. De overige drie bevonden zich daaronder in een liggende positie. Het bovenste lichaam zou het best bewaard zijn gebleven; de huid was namelijk gelooïd. Bij dit lijk werden geen voeten en handen waargenomen. Joosting schreef verder, dat 'een groot stuk van een wollen (hemd?) en twee lederen (schouderbekleedsels?)' van dit lichaam afkomstig zouden zijn.²⁾

Ik wil hier nog even nader ingaan op het feit, dat bij één lijk geen voeten en handen zijn waargenomen, terwijl in het vennetje ook een ‘handje’ was gevonden. In het Drents Landrecht is in artikel 64 opgenomen, dat bij het doodslaan van een ouder de mogelijkheid bestaat dat van de dader een hand wordt ‘afgehouden’.³⁾ Deze bepaling lijkt mij echter niet van toepassing op de personen, die in het vennetje zijn terechtgekomen. In de eerste plaats, omdat er bij het lijk ook geen voeten aanwezig waren en in de tweede plaats, omdat niemand van de door mij geraadpleegde historici zich kon herinneren ooit een vonnis uit de Drentse rechtspraak te hebben gelezen, waarbij dit artikel is toegepast.

Daarbij komt dat de lijken in een vennetje zijn geworpen, naar het schijnt met de bedoeling om de daad verborgen te houden. Dat laatste was bij een openbare terechtstelling niet nodig geweest.

Verder was er in 1901 niet sprake van een professionele opgraving geweest. De lijken kunnen bij de opgraving al behoorlijk zijn beschadigd.

Datering

Op basis van de gevonden munten dacht men in het begin van de 20ste eeuw, dat de personen op het einde van de 16de eeuw aan hun levenseinde zijn gekomen. Onderzoek met behulp van de zogenaamde C14-methode op het einde van de vorige eeuw bevestigden de eerder geuite vermoedens, dat het om lijken uit het einde van de 16de eeuw gaat.⁴⁾

In de Republiek

In de tweede helft van de 16de eeuw had men in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden niet alleen last van de oorlogvoerende partijen, maar ook veel overlast van landlopers, destijds ‘heydens’ en later veelal zigeuners genoemd. De dichter Jacob Cats (1577-1660) bezingt in zijn ‘Spaans heydinnetje’ het zigeunerleven:

Wij rapen onsen kost gelijk een vogel doet.

Wij plucken sonder gelt de vruchten van de boomen,

Wij trecken sonder kost de vissen uyt de stroomen;

Wij krijgen wilts genoeg en vogels uyt het wout,

De keijen geven vyer, en al de bossen hout.

In dit gedicht noemt Cats ‘het Heydens volck’ ‘een plage van de velden, een peste van de stadt, een schroom van yder huys, een schuim van boeve-jacht, en alle vuyl gespuys.’

kledingstukken uit het veen bij Wijster’, in: *Nieuwe Drentsche Volksalmanak (NDVA)* 1998 (115), 72 (172).

3) Drents Landrecht, artikel 64, 184-185.

4) W.A.B. van der Sanden, ‘De man Kreepen - verslag van een zoektocht’, in: W.H. Metz, B.L. van Beek en H. Steegstra (eds), *Patina – Essays presented to Jay Jordan Butler on the occasion of his 80th birthday*, Groningen/Amsterdam 2001, 481-492.

Zigeunergezelschap, Pseudo van der Venne (Herzog Anton Ulrich Museum, Braunschweig) (doek, 112 x 130 cm.)

- 5) Comis, 'Zestiende-eeuwse wollen', 88 (188).
- 6) Op het schilderij *De Ketellaper van Frans van Mieris de Oude* (1635-1681) (Museum van Dresden) ziet men volgens Landweer vergelijkbare kleding.
- 7) Op een Hollandse gravure uit de 16de eeuw, gereproduceerd in *Lectures pour tous* (Augsburg, 1901), nr. 11, p. 1018, ziet men een groepje zigeuners in een Hollandse herberg, waarbij een vrouw de eierdans uitvoert. Haar schoeisel dat ze heeft uitgetrokken en dat op de plaat is afgebeeld, wordt met een riempje over de voet bevestigd. Deze bevestiging is ook bij 't schoeisel van één van de mannen te zien.
- 8) G.J. Landweer, 'Een merkwaardige vondst in een veentje bij Wijster', in: *NDVA* 1903, 102-112.
G. Bakker, H.L.G. Schuur en J. van Dijk-de Vries, *Van Wisnare tot Wijster, 1206-1981*, Dwingelo 1981, 24-25.

Leeftijd

In 1987 is er aan de hand van de schedeldelen een onderzoek gedaan naar de leeftijd en het geslacht van de vier gevonden personen. De uitkomst hiervan was:

Persoon 1: een jongen van wie de leeftijd tussen de 13 en 17 jaar was, waarschijnlijk 15 à 16 jaar.

Persoon 2: geslacht onbekend, leeftijd 15 à 16 jaar.

Persoon 3: geslacht niet te bepalen, leeftijd jonger dan 25 jaar.

Persoon 4: geslacht niet te bepalen, leeftijd jonger dan 25 jaar.⁵⁾

Kleding

De kleding van de gevonden lijken zou volgens Landweer op zigeuners wijzen. De gebruikte grove wollen stof zou volgens hem veel overeenkomsten vertonen met de toenmalige zigeuner-kleding.⁶⁾

Ook het gevonden schoeisel komt men in dezelfde tijd bij zigeuners tegen.⁷⁾

De ranke leest van de schoen en het fijngevormde handje wijzen er volgens Landweer op, dat deze personen geen zwaar werk hebben verricht. Zigeuners stonden in deze tijd bekend als dansers en waren berucht als 'beurzensnijders' (zakkenrollers). Het handje met de slanke vingers en netgevormde nagels lijkt dat van een meisje te zijn, dat meer geschikt was om 'toovere je gelletje uyt je beurs' dan voor grof werk.⁸⁾

Waar Landweer zo stellige vermoedens poneerde, dat de vier gevonden lichamen zouden hebben toebehoord aan zigeuners,

'Onfatsoenlijke' bedelaars. Let op de wapens en het gestroopte wild dat geslacht wordt. Gravure naar een prent van Jacques Callot.

vindt men bij Comis in haar samenvatting geen enkele opmerking over deze mogelijkheid.

Aan de hand van haar onderzoeken verklaart Comis, dat de vormen van de kleding en de gebruikte materialen uit het einde van de 16de eeuw afkomstig zijn. Het gebruik van wollen in plaats van zijden stoffen zou volgens haar wijzen op werkmanskleding. Twijfels heeft ze over welke associatie zij moet leggen met betrekking tot het leren vest. Behoorde dit toe aan een soldaat van het Staatse of het Spaanse leger? Of droegen werklieden in Drenthe op het einde van de 16de eeuw soms ook een leren vest?⁹⁾

Wie de literatuur over zigeuners in Drenthe naleest, komt tot de conclusie, dat er pas in het midden van de 17de eeuw maatregelen werden afgekondigd tegen overlast van zigeuners. Men vermoedt dat zigeuners eerst na 1630 naar Drenthe kwamen. Met deze constatering lijkt er weinig te zeggen voor Landweers bewering over een mogelijke terechtstelling van zigeuners en lijkt Comis met het 'doodzwijgen van zigeuners' eerder gelijk aan haar kant te hebben.

Alvorens mee te speculeren over de mogelijke identiteit van de vier lijken in het vennetje wil ik eerst nader ingaan op de gewelddadigheden in Drenthe in het laatste kwart van de 16de en de eerste helft van de 17de eeuw.

'Dodelicken swijm'

In zijn artikel over de vondst in het veentje bij Wijster, vertelt Landweer over de rechteloosheid in de Lantschap na 'het verraad van Rennenberg' van 3 maart 1580.¹⁰⁾ Op het laatst van de 16de eeuw heerste in Drenthe regeringsloosheid. Lottingen (de zittingen van de gewestelijke rechtbank de Etstoel), goorspraken (de rechtszittingen in de dingspils), de rechtspraak in het kerspel en buurtschapsvergaderingen werden niet meer gehouden.¹¹⁾

De situatie was rond 1600 zo erg, dat in de Drentse Landdag werd verklaard, 'dat meer als het derdendelle van de landschappe als noch onbetimmert, onbewoondt ende daer voormaels 't beste koren te waszen plach, verwoenst leggende is'. Picardt zei in 1593 zelfs: 'Soo lagh de Drenth in eenen dodelicken swijm'.¹²⁾ Het openliggende Drentse land had dan ook van vriend en vijand te lijden en de Drenten heulden zowel met vriend als met vijand om zoveel mogelijk te redden.

Overlast

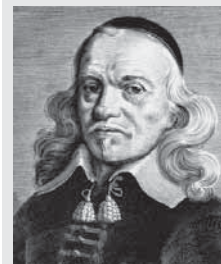
In een verordening van de Drentse overheid, een zogenaamd plakkaat, van 1609 wordt geklaagd over de vele afgedankte soldaten, waaronder zich vagebonden en vreemde, valide bedelaars mengden, die afgelegen woningen overvielen en bewoners voed-

In de Republiek

Constantijn Huygens (1596-1687) schrijft in zijn klucht 'Trijntje Cornelis' het volgende over zigeuners:

*'Het is een deel licht goed,
En hoope galgen als voor 't Hels
vyer op evoet,
Met brandmercke vergult van aller-
hande heeren,
Quacksalvers, heydens met der
kind'ren opper naers,
In dekens en swart haer ewentelt en
ewonde,
Je gelletje uyt je beurs, je kliere van
je lijf,
Oft okes bokes* waer.'*

(* = hocus pocus = toverij)

*De Coevorder predikant-historicus
Joh. Picardt*

9) Comis, 'Zestiende-eeuwse wollen', 94 (194).

10) De Groninger stadhouder wisselde van partij. Aanvankelijk aanhanger van de Staatsgezinden van Willem van Oranje koos hij nu voor de Spaanse troepen.

11) J.S. Magnin, *Geschiedkundig overzicht van de besturen die voor de herstelling van Nederland in 1814, elkander in Drenthe zijn opgevolgd. Groningen 1838-1850*, 3 dln., 5 vol., 9.

12) A.Th. van Deursen, *De 16e eeuw, 1522-1603*, in: J. Heringa, *Geschiedenis van Drenthe*, Meppel, 1985.

Een Spaanse officier met op de achtergrond een trommelaar.

- 13) O. van Kappen, *Geschiedenis der zigeuners in Nederland*, Assen 1965, 243-244.
- 14) Drents Plakkatenboek I, 134.
- 15) Drents Plakkatenboek, nrs. 331, 332, 358, 372, 377, 380, 381, 400, 421, 434 en 455.
- 16) Besluit van Ridderschap en Eigenerfden, dat ieder kerspel zijn eigen armen moest onderhouden (domicilie van onderstand), 19 februari 1613 (Dr. Pl.b. I, 158); vgl. soortgelijke besluiten: 25 februari 1624 (Dr.Pl.b. I, 309) en 16 februari 1629 (Dr.Pl.b. I, 377).
- 17) J.G.C. Joosting en L. Knapert, *Schetsen uit de kerkelijke geschiedenis van Drenthe*, Leiden 1916, 139 e.v.
- 18) OSA 6. Resolutie van Ridderschap en Eigenerfden, 16 november 1620. Drents Plakkatenboek I, 225.
- 19) Drents Plakkatenboek, I, 264.

sel en drinken afpersten. Ook zouden zij kooplieden en reizigers op eenzame wegen overvallen.

Doortrekkende bedelaars, soldaten en vagebonden moesten zich in een kerspel bij de schout aanmelden voor het verkrijgen van een 'pasedul', die evenwel slechts drie dagen geldig zou zijn. Binnen deze termijn moesten zij het gewest hebben verlaten, anders zouden zij als gevangenen naar Coevorden of Assen worden gebracht.¹³⁾

Op 15 mei 1609 kregen de Gedeputeerden de opdracht van Ridderschap en Eigenerfden om 'ten spoedigsten' te Assen een 'gevangenhuis' te doen 'timmeren om daerinne te doen werpen alle delinquenten als stratenschenders, vrembde, stercke bedelaars... en alle andere vagebonden....'¹⁴⁾

Voorafgedankte soldaten schijnen het met hun roverijen en geweldplegingen wel heel bont te hebben gemaakt, als men afgaat op de vele plakaten die tegen hen waren gericht¹⁵⁾, terwijl ook de vele armen, die ondanks herhaalde besluiten van de Staten¹⁶⁾ buiten hun kerspel gingen bedelen.¹⁷⁾

De schulten stonden machteloos tegenover deze plaag van 'afgedankte soldaten'. Om deze reden werden beschermingsmaatregelen genomen. Het Dieverdingspel kreeg in 1620 verlof om drie of vier kerspelsoldaten aan te stellen om het probleem van de vagebonden en de afgedankte soldaten te kunnen aanpakken.¹⁸⁾

Enkele maanden later, 9 maart 1621, stelden Drost en Gedeputeerden Evert Jansen Pijper en vijf andere mannen aan om de Lantschap te zuiveren van 'allerhande vagabonden'. Zij zouden door de Lantschap financieel worden onderhouden.¹⁹⁾

Wie de vele verhalen over de gewelddadigheden in de genoemde periode leest, weet dat de Drenthen in het laatste kwart van de 16de eeuw en de eerste decennia van de 17de eeuw veel te lijden hadden van het oorlogsgeweld. In deze periode werden in het veld ten noorden van Wijster vier lichamen van jonge mensen in een vennetje gegoooid.

Besluit

De gedode personen

De lieden die in het vennetje van Wijster zijn gelegd, zijn mijns inziens gelet op hun leeftijd niet op een natuurlijke wijze overleden. Verder lijkt het duidelijk dat hun een normale begrafenis is onthouden. Uit onderzoek is gebleken, dat de datering van de lijken (eind 16de eeuw) overeenkomt met de meeste dateringen van de gevonden munten. Gelet op de vondst van de munten en de grote koperen ketel, als die tenminste aan de vier mensen

heeft toebehoord, kan dan ook niet direct aan een roofmoord worden gedacht. De verschillende munten duiden er mijns inziens op, dat de personen in verschillende plaatsen van de Nederlanden zijn geweest, of zij hebben deze munten geroofd, of als huursoldaat of handelaar verdiend.

De groep tot wie de gedode personen behoord kunnen hebben, zijn: Staatse soldaten, Spaanse soldaten, jonge lieden die als handelaars rondtrokken of die volgers van een leger waren.

Ook kunnen enkele groepen worden uitgesloten, bijvoorbeeld vagebonden en heydens. De vier personen hebben niet bepaald in lompen rondgelopen. Verder zou hun kleding volgens Comis niet overeenkomen met de kleding van zigeuners.

Ik zou hier, gelet op de vondst van de munten uit verschillende steden, verder uitsluiten dat het lichamen zijn geweest van Drenten of nog specifiek van inwoners van Wijster of een nabijgelegen buurtschap. Om deze reden wil ik ook de mogelijkheid van een ritueel offer, dat bij de dood van deze vier mensen zou horen, uitsluiten.

Verder blijft het voor mij een vraag of de koperen ketel, die pas twee jaar later is gevonden, aan de vier mensen heeft toebehoord. Ten slotte kan er van worden uitgegaan, dat de vier jonge lieden door een 'groep' mensen zijn omgebracht en begraven.

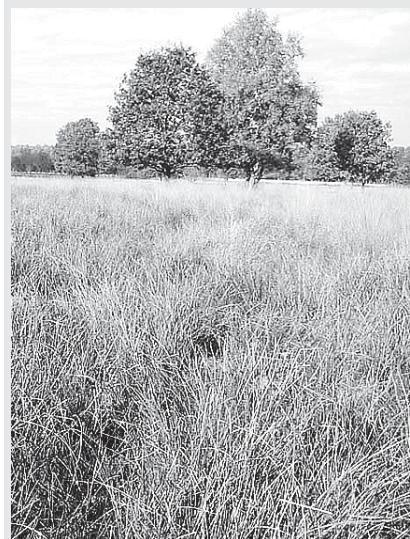
Executeurs of moordenaars

De groep die het viertal gedood kan hebben, bestond misschien eveneens uit Staatse soldaten, Spaanse soldaten, volgers van een leger, waaronder bijvoorbeeld heydens of vagebonden, maar het kunnen ook Drenthen of inwoners van Wijster of die van een ander nabijgelegen buurtschap zijn geweest.

Mochten de executeurs Staatse of Spaanse huursoldaten, heydens of vagebonden zijn geweest, dan blijft het vreemd dat zij de vier gedode personen niet van hun munten en koperen ketel hebben

De omgeving waar op het einde van de 16de eeuw vier (jonge) personen werden gedood.

20) Temeer daar justitiële bronnen met veroordelingen uit het laatste kwart van de 16de eeuw op het Drents Archief niet aanwezig zijn.

21) Wellicht kan toekomstig DNA-onderzoek iets meer zeggen over de identiteit van de personen.

22) *Dagblad van het Noorden*, 4 juli 2003.

berooft. Ook blijft het in zo'n situatie vreemd aandoen, dat men de lichamen op zo'n speciale wijze heeft verborgen.

Mijns inziens moeten wij de mogelijke daders in de eerste plaats zoeken onder de bewoners van buurtschappen die in de directe omgeving van de vindplaats van de lijken lagen: Terhorst, Makkum, Holthe of Wijster. Wellicht heeft men om een of andere reden wel gezamenlijk in dezen gehandeld.

Als de vier personen zijn terechtgesteld of vermoord door de lokale bevolking, dan moeten zij iets ernstigs op hun kerfstok hebben gehad. Hierbij moet zeker aan verkrachting, doodslag of roofmoord worden gedacht.

In een tijd van rechteloosheid is het niet zo verwonderlijk, dat menig buurtschap bij excessen handelend optrad, hun 'eigen (volks)gerichten hield en zonodig tot executie overging. Dat men vervolgens zo'n terechtstelling wilde verbergen, is in deze gewelddadige periode ook begrijpelijk. Men wilde in een dergelijke situatie mogelijke wraakacties voorkomen. Dat men de munten en eventueel de waardevolle koperen ketel niet heeft behouden, kan gelegen hebben aan het feit dat men niet betrappt wilde worden op het bezit van geldstukken en ketel die zij normaal niet gebruikten en hen daardoor in verlegenheid zou kunnen brengen.

De kans is mijns inziens erg klein, dat wij ooit door middel van een schriftelijke bron²⁰⁾ duidelijkheid krijgen over de gebeurtenissen in of rondom Wijster die tot het doden van de vier mensen hebben geleid. Daarvoor lijkt de daad teveel in de verborgenheid te zijn geschied, waarbij kwam dat de lijken op een dusdanige wijze moesten verdwijnen, dat deze nooit zouden worden gevonden.

Of het soldaten van welke politieke kleur dan ook, handelaars of wellicht toch zigeuners zijn geweest, zal voorlopig²¹⁾ wel een raadsel blijven, maar gelet op de tijd van veel oorlogsgeweld en het jaar, 1590, lijkt het mij uitgesloten dat wij hier zouden moeten denken, zoals Bergstra en Van Vilsteren²²⁾ voorstellen, aan een rituele moord, gepleegd door de heidense bevolking van een plaatselijke nederzetting. Maar wie weet, wellicht worden wij in een nog te schrijven of uit te geven publicatie verrast met een verhaal over een Drentse boer die in de 16de eeuw met zijn zonen het platteland als een Drentse Frankenstein onveilig maakte met rituele moorden op passanten, waarbij zij het bloed van hun slachtoffers in een grote koperen ketel opvingen, waarna dit door de boer en zijn zonen werd gedronken. En na zich tegoed hebben gedaan aan dit levenselixer werd de ketel door de mannen in hetzelfde vennetje gegooit, waarin zij al jaren achtereen op ingenieuze wijze de door hen gedode reizigers hadden verstoppt. Ik begin al aardig te fantaseren voor een historische bijdrage. Laat ik maar stoppen.

Jeugdherinneringen (deel 3-1)

In 1937-1938 vertrouwde een Beiler, wij weten zijn naam niet, zijn jeugdherinneringen van het einde van de 19de eeuw toe aan het papier. Zijn verhaal werd in het voorjaar van 1938 gepubliceerd in het *Nieuwsblad voor Beilen*.

W. Bazuin-Brinkman,
G.J. Dijkstra en
H.J. Vos

Bij alles hoort een borrel

Onze verteller: "Ja dat het alcohol gebruik in Beilen ook heel veel verminderd is, kan men zich al indenken. Ten eerste de menscheid van tegenwoordig wordt verstandiger en ons wordt het slechte van alcoholgebruik ook veel meer voorgehouden dan vroeger, want toen waren de afschaffers nog maar heel weinigen, de geheelonthouding was nog maar in zijn eerste stadium. Ten twee, en dit is zeker wel een van de voornaamste factoren, de sterke drank is veel duurder dan in mijn jeugd, want ik weet nog dat men voor 60 of 70 cent een heele liter kon kopen. Maar velen kochten het niet bij de liter, maar bij 5 of 10 liter tegelijk, want ja niets kon er gebeuren of er moest een borrel bij en wat is dan een liter? Werd de mensch geboren, daar moest op gedronken worden, maar was er een overleden, ook dan kwam er sterke drank bij te pas. Zoo kon men, even voor de begrafenis zou plaats hebben, een van de naaste burens met de flesch bij de andere burens zien rondgaan om ieder een hartversterkertje in te tappen."

Overlijden

Toen er nog geen begrafenisverenigingen of uitvaartinstellingen waren, was men in de besloten dorpsgemeenschappen aangewezen op hulp van de gemeenschap, de naoberplicht. Onmiddellijk na iemands overlijden werden de naaste naobers, dat wil

Grafzerken op het oudste gedeelte van de begraafplaats aan de Torenlaan (foto anno 1997).

Begafenisstoet op weg naar de begraafplaats (1910)

Doodshemden en huusholdplanken

Vanaf het huwelijk hoorde bij de noodzakelijke uitzet de doodshemden, het hennephemd, waar het lijk in gekleed werd bij de 'hengang'. Deze doodshemden werden bewaard in het kabinet met een lint eromheen. Om het vergelen door het lange liggen te voorkomen werden de hemden elk jaar gewassen en gestreken. Ook werden er door het pas gehuwde stel ongeschaafde eikenhouten planken aangeschaft, de zogenaamde huusholdplanken, om er na een overlijden door een dorpsstimmerman een doodskist van te laten vervaardigen. Vurenhouten planken werden als een teken van armoede beschouwd.

Luiden kerkklokken

Wanneer er aangifte gedaan was van het overlijden werden de kerkklokken geluid en aan het luiden kon men horen of het een man, vrouw of een kind betrof. Vroeger meende men dat dan de duivel geen vat zou hebben op de ziel van de overledene. Het 'verluiden' gebeurde voor de middag.

zeggen de twee eerste burens van het droeve gebeuren op de hoogte gebracht, er werd door de naobers overlegd wie er bericht moest hebben, dat wil zeggen wie 'neugd', 'anzegd' zou worden. Deze leedanzeggers zorgden er voor dat het bericht, veelal mondeling, werd overgebracht.

De noodnaobers hadden de plicht en de taak alles wat er bij het sterfgeval nodig was te regelen. Alleen de joden waren van naoberplichten uitgesloten. Zij handelden naar eigen ritens. Uit elk naoberhuis ging een volwassene naar het sterfhuys om het lijk af te leggen. Nadat het lijk gewassen was, werd het doodskleed als een mantel omgehangen. En als de kist een dag na het overlijden klaar was, werd het lijk gekist, 'in 't vat legd'. Dit kisten gebeurde ook door de naaste burens. De kist werd veelal op een paar stoelen voor één van de ramen in een woonvertrek geplaatst en de luiken voor de ramen werden gesloten. Over de spiegel werd een doek gehangen en de klok werd stil gezet op het tijdstip van overlijden. Gewoonlijk bleef een lijk vier of vijf dagen in het sterfhuys. Wanneer een sterfgeval in de zomer plaatsvond, werd er een schoteltje gemalen koffie onder de lijkkist geplaatst tegen de onaangename lijklucht.

Begrafenis

De burens waren allen bij het sterfhuys aanwezig om de overledene naar zijn laatste rustplaats te dragen, want begrafenisverenigingen of lijkkootsen kende men niet. Uit de omliggende dorpen gebruikte men gewone boerenwagens, waar dan meestal eenige vrouwen ook nog bij de lijkkist hun zitplaats hadden gekozen.

Geleidelijk werd het steeds drukker in het sterfhuys door familie, burens en bekenden en er werden vaak veel nieuwtjes uitgewisseld onder het genot van koffie en koek, door die mensen die elkaar vaak lange tijd niet hadden gezien. Daarna werd de toen-

malige volksdrank, warm bier, gedronken. Voor het vertrek hield de predikant een toespraak en kon afscheid worden genomen van de overledene. Een vrouw die zwanger was, mocht het lijk niet zien; dit kon schade toebrengen aan het ongeborn kind.

De buurt

Enkele van de buurten in het dorp Beilen, die volgens de naoberschap met elkaar verantwoordelijk waren voor de begrafenisgebruiken, waren volgens de verteller ontzettend groot: "30, 40, ja zelfs 50 burens was niets buitengewoons, dat men wel kan wel nagaan, dat bij zoo'n begrafenis nog al wat aardig getapt werd. Hadden ze allemaal hun borreltje gehad, dan werden er burens aangewezen om te gaan klokluiden. Dat burendiensten niet meer bestaan is uit een zeker oogpunt toe te juichen, want een begrafenis in die tijd zag er enkele keeren raar, zoo niet bespottelijk uit. Kwam de eene buurman zijn diensten verrichten tamelijk opgeknaapt, velen kwamen echter zoo uit hun werk, met klompen aan, om de overledene op te dragen en naar de laatste rustplaats te brengen. Ook waren er wel burens die, wanneer de borrel op was, heel leuk de opmerking maakten: "Ik zie wel er zijn dragers genoeg, ik ga maar eens weer aan het werk." Dat zulk een begrafenis voor nieuwe inwoners van Beilen een aanstoot was, kan men zich indenken en het was dan ook schoolmeester D. Havinga die hierin verandering bracht. Hij rustte niet eerder, alsdat er veranderingen in de begrafenisgebruiken waren gekomen, alhoewel men zulke oude gebruiken niet direct weg kan werken. Deze onderwijzer stond ook overal op de bres tegen dat vele alcoholgebruik, maar daar kom ik later nog op terug, want deze strijd

Buurvrouwen

De buurvrouwen zorgden een dag voor de begrafenis dat er genoeg etenswaar was voor het begrafenismaal, als het volk van de begrafenis terug kwam. Enkele burens zorgden er in de vroege morgen voor dat er een graf werd gegraven.

Naar het kerkhof

Op de dag van de begrafenis zorgen de naobers er voor dat de kist op een boerenwagen werd geplaatst. Om verschuiven tegen te gaan werd de kist aangevuld met aan weersijden bossen stro. Vroeger was het de gewoonte dat enkele vrouwen op de wagen met het lijk meereden naar het kerkhof. Over de kist kwam een zwart laken, het doodskleed, dat vaak van de diaconie werd gehuurd. De wagen reed dan over de vaste route, de reeweg, naar het kerkhof. Na de teraardebestelling volgde de liekprek, waarna de begrafenismaaltijd volgde.

Op 23 februari 1905 besluit het bestuur van de werkliedenvereniging 'De Voorzorg' om inlichtingen in te winnen over de aanschaf van een lijkwagen. Op 30 maart 1905 wordt er in de Beiler Courant een stukje geplaatst, om een lijst te laten circuleren en de leden te informeren. Op 20 april 1905 zijn er door middel van een lijst 83 leden voor de aanschaf van een lijkkoe. De heer Beuving doet het voorstel om een paard aan te schaffen, dan zal hij de verzorging, het stallen en het menen bij een begrafenis op zich nemen. Het voorstel wordt aangenomen en zou f. 40,-- contributie opleveren, als er 80 mensen zouden deelnemen. Links: de aangeschafte lijkkoe.

Meester D. Havinga

Rouwdracht. Boven op het oorijzer droegen de vrouwen een zwart kanten hoedje. De rouwtijd bedroeg voor echtgenoten, kinderen en ouders in vrijwel geheel Drenthe een jaar en zes weken; voor broers en zusters een half jaar en voor ooms en tantes drie maanden en voor neven en nichten zes weken.

De begraafplaats aan de Torenlaan

was een zware strijd. De inwoners die het betalen konden, lieten de begrafenis geheel voor geld uitvoeren. Twee vrouwen en twee mannen werden gevraagd, voor al het werk dat bij overlijden en begrafenis verricht moest worden. De twee mannen zochten dan nog 8 à 10 personen, die voor dragers en klokluiders moesten dienen. Zoo'n betaalde begrafenis werd altijd netjes uitgevoerd en verschenen dan ook alle helpers in 't zwart en met de hoge hoed op."

Rouw

Men hechte veel meer dan tegenwoordig aan de uiterlijke tekenen van rouw. Mannen droegen een zwarte band, een rouwband, om de rechterarm. Mannen droegen daarbij een zwarte lakense jas, broek en vest en vaak een hoge hoed of een zwart zijden rouwroosje een zogenaamd 'droefien' aan de pet. Vrouwen droegen tijdens de rouwtijd zwarte kleren.

Buurten

"Om nog eens op die buurt terug te komen, dat was in Beilen in mijn jeugd ook heel bijzonder geregeld. Het gehele dorp Beilen mocht zich verheugen in een pracht van keienbestrating, waar langs natuurlijk de noodige goten liepen, om het regen en ander water af te voeren.

Maar op enkele plaatsen moest dit water onder de straten door en hiervoor lagen dan planken, met als steunpunt op weerszijden een gemetseld muurtje. Bruggetje noemde men dat en nu liepen die buurten meestal van bruggetje tot bruggetje.

Waren er gedeelten, waar twee heel dicht bij elkaar lagen dan

nam men twee bruggetjes voor een buurt. Om nu heel duidelijk te zijn het volgende: de geheele veemarkt was een buurt tot en met J. Padding, want daar lag het eerste bruggetje, de tweede buurt ging tot en met Gouke Nuis (thans J. Joosten Jz.) dit was dus een flinke buurt. De derde daar vandaan tot vlak voor de Kruisstraat, waar thans R. Denneboom woont waar toen nog geen huis stond. Wel stond daar een groote schutting, met het aanplakbord van het gemeentehuis, waarop de huwelijksaankondiging enz. enz. vermeld werden. De volgende buurt was een van de twee bruggetjes met de achterhuizen bij school, want aan de Kruisstraat lagen ze dicht bij elkaar, een bij café Beuving, thans G. Knaap, een bij café Brouwer en dan waar ik met mijn vorige buurt geëindigd ben. De Hekstraat buurt was verdeeld in twee buurten en wel vanaf café Beuving tot even voorbij de Gereformeerde Kerk en vandaar tot het einde met de 3 huizen bij de molen. De andere gedeelten van Beilen waren ook op dezelfde wijze verdeeld. Deze buurtverdeling werd echter alleen toegepast bij een begrafenis, maar goed ook, want met nieuwjaar kreeg men buiten de burens even goed al veel volk, ja dan kregen de menschen bezoekers die men anders nooit zag. En waarom? Omdat overal sterke drank getapt werd, of liever gezegd, getapt moest worden, maar daarover mijn volgend artikel.”

*Linksboven: Hekstraat.
Rechtsboven: Kruisstraat.*

Het gereformeerde kerkgebouw

Hekstraat

Verantwoording foto's:

Historische Vereniging Gemeente Beilen

De Markt

**R. Gerding en
K. van der Tuuk**

Jachtopziener Pals

Jachtopziener Jan Pals

Noot

- 1) R. Gerding, Landgoed De Vossenbergh, in: *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, 2003 15 3, 7-14.

Rectificatie

Van mevrouw Charbon te Laaghalen ontvingen wij een reactie betreffende het artikel over Landgoed De Vossenbergh door R. Gerding (jrg.15, nr.3, augustus 2003). De naam Van Endhoven behoort Van Endhoven te zijn.

In het artikel Landgoed De Vossenbergh¹⁾ werd onder het kopje 'Jacht' de naam van jachtopziener Jan Pals volledig ten onrechte niet genoemd. Hij heeft zijn vak bijna 40 jaar uitgeoefend, waarvan zeer lange tijd op De Vossenbergh. Hij was de officiële voorganger van jachtopziener Roelof Oosterloo. Jan Pals werd op 30 juni 1877 geboren in Smilde. Hij begon als jachtopziener voor mr. E. Pelinck, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, te Assen.

Omstreeks 1916/1917 reageerde hij op een advertentie, waarin een jachtopziener werd gevraagd op een groot landgoed in Bloemendaal waar zes à zeven jachtopzieners in dienst waren. Na drie jaar had hij het daar wel gezien; hij voelde er zich als Drent niet thuis en ging in 1920 voor de jachtcombinatie Wijster werken. Deze bestond uit de heren Ten Sijthof, Wiersma en Van Endhoven. Jan Pals werkte ook samen met Willem Eising uit Beilen, ondermeer in het Mantingerzand. De laatste tien jaar assisteerde Jan Brunsting hem in het veld.

Er waren in het gebied van Jan Pals nogal eens stropers te vinden die dachten dat ze 's zondags wel succes zouden hebben, omdat Pals dan ongetwijfeld in de kerk zou zitten vanwege zijn geloofsovertuiging. Daar vergisten Klaas van der Tuuk en zijn vrienden zich in. Zij waren toen kwajongens van een jaar of 15/16 en ze stroopten graag een konijntje dat ze dan voor een gulden aan de Beiler notabelen verkochten. Ze waren in de Horststukken bezig toen daar opeens Jan Pals verscheen, samen met zijn zoon Evert en Jan Brunsting. De straf was vol wijsheid: de jongens moesten teruglopen naar Wijster via Drijber, drie keer de normale afstand.

Toen de jachtcombinatie Wijster (Ten Sijthof en Wiersma) stopte, vonden de aantredende jongere jagers Jan Pals te oud; hij was al in de zeventig. Hij werd in 1949 opgevolgd door Roelof Oosterloo. Jan Pals overleed op 29 januari 1968 te Wijster op 91-jarige leeftijd.

Bestuursmededelingen

Ledenwerfactie

In november 2003 is in Wijster onder leiding van A. Zantinge en K. van der Tuuk een ledenwerfactie gestart. Leden van de vereniging die in Wijster wonen, hebben hun dorpsgenoten voor een lidmaatschap van de vereniging geïnteresseerd. Door deze actie is het aantal leden in Wijster verdubbeld: van 69 naar 139. Daarmee is Wijster na Hijken het dorp met relatief gezien het grootste aantal leden. In ongeveer 1 op de 3 woningen in Wijster woont een lid van onze vereniging.

De Wijsterse leden die voor dit succes hebben gezorgd zijn: J. Bakker, P. Dolsma, C. Hendriks, J. Kamman, J. Oortwijn, K. van der Tuuk en B. de Vries.

Leden

Het ledenaantal van onze vereniging bedraagt momenteel 1.575. In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de plaatsen, waar de leden wonen met per plaats de dichtheid van het ledenaantal gemeten naar het aantal woningen in die plaats in 1999:

	aantal leden	aantal leden per woning
Hijken	150	1 lid op 2 woningen
Wijster	139	1 lid op 3 woningen
Hooghalen	116	1 lid op 4 woningen
Beilen	763	1 lid op 5 woningen
Oranje	8	1 lid op 6 woningen
Spier	16	1 lid op 6 woningen
overige	7	
voorm. gem. Beilen	1.199	1 lid op 5 woningen
(overige leden: Drenthe: 218; overige provincies: 149; buitenland: 9).		

Nieuwe coördinator bezorging tijdschrift

Wegens leeftijd en gezondheid heeft W. de Jonge besloten niet langer coördinator van de bezorging van het tijdschrift van onze vereniging te zijn. R. Speelman, Torenlaan 34 te Beilen is bereid gevonden dit werk over te nemen. De Jonge wil graag alle bezorgers en hun reserves hartelijk bedanken voor hun plezierige medewerking. Het bestuur van de Historische Vereniging Gemeente Beilen en de redactie van dit tijdschrift willen graag Wim de Jonge bedanken voor het vele werk dat hij voor de vereniging heeft gedaan.

Website:

www.historischevereniginggemeentebeilen

Wenskaart

Van Henk de Vries, zoon van schrijver Anne de Vries, ontving het bestuur een wenskaart voor 2004 met daarop een foto van zijn ouders met een prachtige Citroën met het nummerbord 'L31737' met de verwijzing naar een passage op blz. 19 in het boek *Reis door de Nacht*, waar hetzelfde nummer wordt gebruikt.

Extra informatie:

Jeugdherinneringen (1 en 2); *Nieuwsblad voor Beilen* (1927-1928) en 't Roel Reijntjes Huus

Lezingen

dinsdag 3 februari 2004: Ledenvergadering, (aanvang 19.30 uur) met als belangrijk agendapunt: de bestemming van het legaat van Roel Reijntjes: zijn woning (zie ook de informatie in het aparte katern in het midden van dit blad en de informatie op onze website). In: Wilhelmina Zalencentrum, Beilen.

Aanvang: 20.00 uur.

woensdag 7 april 2004: Jeugdherinneringen IV. Een lezing met foto's over het verleden in de voormalige gemeente Beilen. Deze lezing wordt verzorgd door W. Bazuin-Brinkman, G.J. Dijkstra en H.J. Vos. In: Wilhelmina Zalencentrum, Beilen.

Aanvang: 20.00 uur.

